

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL

**BOSHLANG‘ICH SINFLARDA NUTQ MADANIYATINI SHAKLLANTIRISH**

*Boyto‘rayeva Maftuna Musurmonqulovna*

*Termiz iqtisodiyot va servis universiteti*

*Ta’lim va tarbiya nazariyasi va metodikasi (boshlang‘ich ta’lim)*

*1-kurs magistranti*

*Ilmiy rahbar: p.f.f.d.(PhD), dots. Salomov G‘ulom Yuldashevich*

**Annotatsiya.** Ushbu maqolada boshlang‘ich sinflarda nutq madaniyatini shakllantirishning nazariy-pedagogik asoslari sun‘iy intellekt imkoniyatlari bilan bog‘liq holda tahlil qilinadi. Nutq madaniyati o‘quvchining fikrini adabiy til me‘yorlariga mos, ravon, aniq, izchil, mantiqli va odobli tarzda ifodalay olish qobiliyatidir. Boshlang‘ich ta’lim bosqichida bu ko‘nikma ona tili, o‘qish savodxonligi, tarbiya, tabiiy fanlar va matematika darslarida og‘zaki hamda yozma nutq mashqlari orqali shakllanadi. Sun‘iy intellekt vositalari esa matn tuzish, dialog yaratish, xatolarni tahlil qilish, individual nutqiy topshiriqlar ishlab chiqish va o‘quvchilarning mustaqil fikr bildirish faoliyatini rag‘batlantirishda yordamchi didaktik vosita sifatida qo‘llanishi mumkin.

**Kalit so‘zlar:** boshlang‘ich ta’lim, nutq madaniyati, sun‘iy intellekt, og‘zaki nutq, yozma nutq, kommunikativ kompetensiya, adabiy til, raqamli pedagogika.

**FORMATION OF SPEECH CULTURE IN PRIMARY GRADES**

**Boyto‘rayeva Maftuna Musurmonqulovna**

Termiz University of Economics and Service

Master’s student of Theory and Methodology of Education and Upbringing

Primary Education, 1st year

ISSN (E): 2181-4570

CONFERENCE SPECIAL ISSUE

CROSSREF Prefix: 10.66301

**“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

**Scientific supervisor:** Salomov G‘ulom Yuldashevich

Associate Professor, PhD in Pedagogical Sciences

**Abstract.** This article analyzes the theoretical and pedagogical foundations of forming speech culture in primary grades in connection with the opportunities of artificial intelligence. Speech culture is the pupil’s ability to express thoughts fluently, clearly, consistently, logically, politely, and in accordance with the norms of the literary language. At the primary education stage, this skill is formed through oral and written speech exercises in native language, reading literacy, upbringing, natural science, and mathematics lessons. Artificial intelligence tools can be used as auxiliary didactic means in composing texts, creating dialogues, analyzing errors, developing individual speech tasks, and encouraging pupils’ independent expression of ideas.

**Keywords:** primary education, speech culture, artificial intelligence, oral speech, written speech, communicative competence, literary language, digital pedagogy.

**ФОРМИРОВАНИЕ КУЛЬТУРЫ РЕЧИ В НАЧАЛЬНЫХ КЛАССАХ**

**Бойтураева Мафтуна Мусурмонкуловна**

Термезский университет экономики и сервиса

магистрант 1-го курса специальности

«Теория и методика образования и воспитания»

направление: начальное образование

**Научный руководитель:** Саломов Гулом Юлдашевич

доцент, доктор философии по педагогическим наукам (PhD)

**Аннотация.** В данной статье анализируются теоретико-педагогические основы формирования культуры речи в начальных классах во взаимосвязи с возможностями искусственного интеллекта. Культура речи представляет собой способность учащегося выражать свои мысли в

“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” **XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

соответствии с нормами литературного языка, свободно, ясно, последовательно, логично и вежливо. На этапе начального образования данный навык формируется посредством упражнений по устной и письменной речи на уроках родного языка, читательской грамотности, воспитания, естественных наук и математики. Средства искусственного интеллекта могут использоваться как вспомогательные дидактические инструменты при составлении текстов, создании диалогов, анализе ошибок, разработке индивидуальных речевых заданий и стимулировании самостоятельного выражения мыслей учащихся.

**Ключевые слова:** начальное образование, культура речи, искусственный интеллект, устная речь, письменная речь, коммуникативная компетенция, литературный язык, цифровая педагогика.

**Kirish.** Boshlang‘ich ta‘lim bolaning nutqiy rivojlanishida eng muhim bosqich hisoblanadi. Aynan shu davrda o‘quvchi so‘zlarni to‘g‘ri tanlash, gap tuzish, o‘z fikrini izchil bayon qilish, savol berish, javob qaytarish, suhbatdoshni tinglash, matnni qayta hikoya qilish va yozma fikr bildirish ko‘nikmalarini egallaydi. Shu sababli boshlang‘ich sinflarda nutq madaniyatini shakllantirish faqat ona tili darsining vazifasi emas, balki butun ta‘lim-tarbiya jarayonining umumiy maqsadi sifatida qaralishi kerak.

Nutq madaniyati oddiy gapirish qobiliyatidan kengroq tushunchadir. O‘quvchi ko‘p gapirishi mumkin, lekin fikri noaniq, gaplari uzviy bog‘lanmagan, so‘z tanlovi qo‘pol yoki mavzuga mos bo‘lmasa, bu nutq madaniyati shakllanganini anglatmaydi. Haqiqiy nutq madaniyati fikrning mazmunan aniqligi, grammatik to‘g‘riligi, mantiqiy izchilligi, ohang va vaziyatga mosligi, suhbatdoshga hurmat bilan munosabatda bo‘lishi orqali namoyon bo‘ladi.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uchun nutq madaniyati bir nechta yo‘nalishda shakllanadi: og‘zaki nutq, yozma nutq, tinglab tushunish, muloqot odobi va matn bilan ishlash. Masalan, o‘quvchi ertakni qayta hikoya qilganda voqealar ketma-ketligini saqlashi, qahramonlar harakatiga baho berishi, o‘z

**“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

munosabatini bildirishi kerak. Bu jarayonda uning nafaqat nutqi, balki tafakkuri, xotirasi, tasavvuri va emotsional munosabati ham rivojlanadi.

Bugungi raqamli ta’lim sharoitida sun’iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish nutq madaniyatini shakllantirishda yangi imkoniyatlar yaratmoqda. AI yordamida o‘qituvchi o‘quvchilarning yoshiga mos matnlar, savol-javoblar, dialoglar, hikoya davom ettirish topshiriqlari, nutqiy vaziyatlar va xatolarni topish mashqlarini tayyorlashi mumkin. Lekin bu yerda asosiy shart shuki, sun’iy intellekt o‘quvchi o‘rniga matn yozib bermasligi, balki uni fikrlashga, gapirishga, tahrirlashga va o‘z nutqini yaxshilashga undashi kerak.

**Metodologiya.** Maqolada nazariy-tahliliy yondashuv asos qilib olindi. Boshlang‘ich sinflarda nutq madaniyatini shakllantirish jarayoni pedagogik, psixologik, lingvodidaktik va raqamli ta’lim nuqtayi nazaridan tahlil qilindi. Tahlil, umumlashtirish, taqqoslash va pedagogik modellashtirish metodlaridan foydalanildi.

Nutq madaniyati quyidagi tarkibiy qismlar asosida ko‘rib chiqildi: adabiy til me’yorlariga rioya qilish, so‘z boyligini kengaytirish, gap tuzish malakasi, matn yaratish qobiliyati, fikrni mantiqiy izohlash, suhbat odobi, tinglash madaniyati va vaziyatga mos nutq tanlash. Boshlang‘ich sinflarda bu ko‘nikmalar oddiy, hayotiy va amaliy mashqlar orqali rivojlantirilishi kerak.

Sun’iy intellektdan foydalanish metodikasida uchta asosiy talab muhim hisoblanadi. Birinchisi — yoshga moslik. AI tomonidan yaratilgan matn, savol yoki topshiriq boshlang‘ich sinf o‘quvchisining lug‘at boyligi, idrok darajasi va psixologik xususiyatlariga mos bo‘lishi zarur. Ikkinchisi — mustaqil nutqiy faoliyatni saqlash. AI tayyor insho yoki tayyor javob berish vositasiga aylanmasligi kerak. Uchinchisi — o‘qituvchi nazorati. AI yaratgan materiallar pedagog tomonidan tekshirilishi, soddalashtirilishi va darsning tarbiyaviy hamda didaktik maqsadiga moslashtirilishi shart.

**Natijalar.** Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, boshlang‘ich sinflarda nutq madaniyatini shakllantirishning eng samarali yo‘li o‘quvchini doimiy nutqiy faoliyatga jalb etishdir. Bola faqat matnni o‘qib yoki qoidani

**“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

yodlab nutq madaniyatini egallamaydi. U gapirishi, savol berishi, javob qaytarishi, hikoya qilishi, eshitganini qayta bayon etishi, matn tuzishi, fikrini asoslab berishi va o‘z xatosini tuzatishi kerak.

Sun’iy intellekt bu jarayonda bir necha yo‘nalishda foydali bo‘lishi mumkin. Birinchidan, AI o‘qituvchiga turli darajadagi nutqiy topshiriqlar yaratishga yordam beradi. Masalan, sustroq o‘quvchilar uchun rasm asosida gap tuzish, o‘rtacha darajadagi o‘quvchilar uchun qisqa hikoya yaratish, kuchliroq o‘quvchilar uchun esa matnni davom ettirish yoki qahramon nomidan nutq tuzish topshirig‘i berilishi mumkin.

Ikkinchidan, AI dialog va rolli vaziyatlar yaratishda samarali vositadir. Masalan, “kutubxonada kitob so‘rash”, “do‘stidan kechirim so‘rash”, “ustozga minnatdorlik bildirish”, “mehmon kutish”, “tabiatni asrash haqida suhbat” kabi vaziyatlar o‘quvchilarning nutq odobi va muloqot madaniyatini rivojlantiradi.

**Muhokama.** Boshlang‘ich sinflarda nutq madaniyatini shakllantirishdagi eng katta metodik xato — o‘quvchidan faqat tayyor matnni yodlash yoki ko‘chirishni talab qilishdir. Bunday yondashuv nutqni rivojlantirmaydi, faqat mexanik xotirani faollashtiradi. Nutq madaniyati esa mustaqil fikr, izchil bayon, mos so‘z tanlash va muloqot odobi orqali shakllanadi.

Sun’iy intellektdan foydalanishda ham xuddi shunday xavf mavjud. Agar AI o‘quvchiga tayyor matn yozib bersa, bola o‘z fikrini ifodalashga urinmaydi. Natijada tashqi ko‘rinishda chiroyli matn paydo bo‘ladi, lekin o‘quvchining nutqiy rivojlanishi kuchaymaydi. Shuning uchun AI bilan ishlashda topshiriq “matn yozib ber” shaklida emas, “matnni yaxshila”, “xatoni top”, “fikringni qo‘sh”, “boshqacha ifodala”, “savol tuz”, “javobni kengaytir” shaklida bo‘lishi kerak.

Nutq madaniyatini shakllantirishda fanlararo yondashuv zarur. Ona tili darsida grammatik jihatdan to‘g‘ri gap tuzish, o‘qish savodxonligida matnni tushunish va qayta hikoya qilish, tabiiy fanlarda hodisani izohlash, matematika darsida yechimni tushuntirish, tarbiya darsida odobli muloqot vaziyatlarini muhokama qilish nutq madaniyatining turli tomonlarini rivojlantiradi.

**“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

O‘qituvchi darsda o‘quvchilarga quyidagi nutqiy modellardan foydalanishni o‘rgatishi zarur: “Mening fikrimcha...”, “Chunki...”, “Men bu fikrga qo‘shilaman...”, “Menimcha, boshqacha yo‘l ham bor...”, “Xulosa qilib aytganda...”. Bunday ifodalar o‘quvchining fikrini tartibli, mantiqli va madaniyatli bayon qilishiga yordam beradi.

**Xulosa.** Boshlang‘ich sinflarda nutq madaniyatini shakllantirish o‘quvchining umumiy intellektual, axloqiy va ijtimoiy rivojlanishi uchun muhim poydevor hisoblanadi. Nutq madaniyati o‘quvchining fikrini aniq, izchil, ravon, adabiy til me‘yorlariga mos va muloqot odobiga rioya qilgan holda bayon etish qobiliyatidir.

Sun‘iy intellekt ushbu jarayonda individual topshiriqlar yaratish, dialoglar tuzish, matnlarni tahlil qilish, xatolarni aniqlash va o‘quvchilarning mustaqil nutqiy faoliyatini rag‘batlantirishda foydali yordamchi vosita bo‘lishi mumkin. Ammo AI o‘quvchi o‘rniga fikr bildirmasligi, balki uni gapirishga, yozishga, tahrirlashga va o‘z fikrini asoslashga undashi kerak.

Demak, boshlang‘ich ta’limda nutq madaniyatini shakllantirishning eng maqbul modeli — o‘qituvchi rahbarligi, jonli muloqot, fanlararo nutqiy topshiriqlar, izohli javoblar, tahrirlash mashqlari va sun‘iy intellekt yordamida individual yondashuvni uyg‘unlashtirishdir. Ana shundagina o‘quvchi tayyor matnni yodlovchi emas, balki mustaqil fikr bildiruvchi, madaniyatli muloqot qiluvchi va nutqiy jihatdan faol shaxs sifatida shakllanadi.

**Foydalanilgan adabiyotlar**

1. Abdullayeva Q. Boshlang‘ich ta’lim pedagogikasi. Toshkent, 2019.
2. G‘ulomov A., Qodirov M. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent: O‘qituvchi, 2012.
3. Qosimova K., Matchonov S. Ona tili o‘qitish metodikasi. Toshkent, 2009.
4. Vygotskiy L.S. Tafakkur va nutq. Moskva: Pedagogika, 1999.
5. Leontyev A.A. Til, nutq va nutqiy faoliyat. Moskva, 2003.
6. Yo‘ldoshev J.G‘., Usmonov S.A. Pedagogik texnologiya asoslari. Toshkent: Fan, 2004.

**“ZAMONAVIY TA’LIMDA SUN’IY INTELLEKTNI QO‘LLASHNING ISTIQBOLLARI VA MUAMMOLARI” XALQARO ILMIY-AMALIY ANJUMAN 22-23-MAY 2026-YIL**

7. Xoliqov A.A. Pedagogik mahorat. Toshkent: Iqtisod-moliya, 2011